

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך ט, תשי"ח

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

מגל וחרמש

מסתבר שהכלי, המכונה בפינו כיום בשם חרמש, לא
היה קיים בארצנו עד להתיישבות היהודים, שהביאו אותו
מאירופה.

במשנה, מסכת כלים יג, א מדובר על "מגל יד ומגל קציר", ולפי המפרשים נראה, שאלה שני כלים לא גדולים, הנמצאים בשימוש בידי הערבים עד היום.

מגל-יד, שהוא לדברי הר"ש "עשוי לשבור עצמות ועצים, וחלק" ולפי הר"מ "מגל קטן יקיימו אותו לצרכי בתים", זהו מכשיר הדומה בצורתו ל"חרמש-הירח, וכן מפרש הר"מ בשביעית ה, ו: "מגל יד — חרמש קטן שיקטף כמלא היד". להבו חלק, כלומר בלי שיניים, והוא משמש לצורכי הבית הנ"ל וגם לקטיפת הדורה ולעבודות אחרות במשק. שמו בערבית "חשישה" (מן "חשיש", שפירושו עשב) או "קאלושה", והוא תקוע בחגורתו של הפלח, כל זמן שנמצא עשב בשדה ובצדי הדרכים. נראה, שזהו החרמש הנזכר במקרא: "כי תבא בקמת רעך וקטפת מלילת בידך וחרמש לא תניף על קמת רעך" (דב' כג, כו); "שבעה שבעות תספר-לך מהחל חרמש בקמה" (דב' טז, ט). אין המדובר כאן בקציר ממש, אלא בקטיפה עראית ובעומר, שתקופתו חלה בעת שרוב התבואה עדיין אינה בשלה לכדי קציר.

כלי זה — מגל-יד בלשון חז"ל, חרמש בלשון המקרא — מצוי עד היום במשק הערבי הפרימיטיבי, אבל לא חדר למשקי היהודים ואינו ידוע בארצות אירופה.

מגל-קציר, הנזכר במשניות הנ"ל, הוא לפי פירוש הר"ש "עשוי שיניים" ולדברי ר' עובדיה מברטנורה "מלא פגיונות ותלמים". זה הכלי הנקרא בערבית "שנשרה" או "מנג'ל". בצורתו הוא דומה למגל-יד, אבל הוא גדול יותר, ולהבו משונן. מגל זה הוא כלי קציר מובהק, הנזכר בתנ"ך פעמיים יחד עם

קציר: "ותפש מגל בעת קציר" (ירמ' נ, טז) "שלחו מגל כי בשל קציר" (יואל ד, יג). הוא מקובל גם באירופה ומשמש גם במשקי היהודים בארץ. שמו sickle באנגלית, Sichel בגרמנית, serp ברוסית.

הכלי, הנקרא scythe באנגלית, Sense בגרמנית, kosá ברוסית, גדול ממנו; אורך להבו, הכפוף רק במקצת בקצהו, 80 ס"מ בערך, ויש בו קת באורך מטר וחצי. אוחזים בו בשתי הידיים ועובדים בו בקומה זקופה בתנופה גדולה, שהיקפה מטרים אחדים.

מכשיר זה בא לנו מאירופה, ומרבים להשתמש בו כיום בארצנו, ביחוד במשקי היהודים. הואיל ובאוצר המלים שלנו לא היה שם מוכן לו, ייחדנו לו את המלה המקראית חרמש, אעפ"י שאנו אומרים גם "חרמש הירח", והרי צורת הירח בתחילת החודש ובסופו אינה דומה כלל לצורת הכלי הזה.

נֹאד, חֶמֶת, נָבֵל

נֹאד, חֶמֶת, נָבֵל—כל אלה כלי עור המה, עור בעלי-חיים ביחוד מבני העזים, שפשטוהו שלם, עור אחד, ומשתמשים בהם להחסנת נוזלים ושאר צורכי בית.

נֹאד הוא כלי קיבול גדול, עשוי עור תיש. מאחים את פיה הטבעת, קושרים את הפתחים של ארבע הרגליים. ומניחים את הצוואר לפתח קליטה ופליטה לכל הנתון בתוכו. נותנים בנֹאד את השמן ואת היין לשמירה לכל ימות השנה, מעבירים בו מים ממקום למקום. בעבר הקרוב אפשר היה לראות רוכלי שמן עוברים על פני יישובים במרכולתם הנתונה בתוך נאדות.

משקלו של נאד מלא רב מאוד, כדי משא שלם של חמור או חצי משא של גמל. במקרא נזכר הנאד ככלי לחלב (שופ' ד, יט), לייך (שמ"א טז, כ; יהו' ט, ד). ובעל המזמור, המפיל את תחינתו לפני ה', אומר (תה' נו, ט): "שימה דמעתי בנאדך", כי בית-קיבולו של הנאד גדול הוא.

חמת או נבל עשוי אף הוא עור אחד, אבל עור של גדי רך, ואינו מכיל אלא כדי משא לאדם: "ויקח לחם וחמת מים ויתן אל הגר שם על שכמה" (בר' כא, יד); "ותעלהו עמה... ואיפה אחת קמח ונבל יין" (שמ"א א, כד).

חמת-חלילים נזכרת במשנה, כלים כ, ב, ולפי ר' עובדיה מברטנורה היא "חמת מלאה רוח, ומשימים החלילים בפי החמת והרוח יוצא דרך הנקבים ומוציא מן החלילים קול של שיר". כלי זה או כלי דומה לו נקרא bagpipe באנגלית, Dudelsack בגרמנית, volynka ברוסית.